

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

ประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยและมีรัฐธรรมนูญเป็นลายลักษณ์อักษรส่วนใหญ่จะมีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญหรือองค์กรพิเศษขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญเป็นการเฉพาะ ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญและสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามแนวความคิดของรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตย การจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญในประเทศไทยก็เช่นเดียวกันและเพื่อเป็นการบรรลुวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าว รัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยจึงได้บัญญัติรับรองผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญโดยการกำหนดให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นที่สุดเด็ดขาดไม่สามารถอุทธรณ์โต้แย้งไปยังองค์กรอื่นใดได้อีกแม้กระทั่งต่อศาลรัฐธรรมนูญเองและให้มีผลผูกพันองค์กรของรัฐทุกองค์กร จากหลักการดังกล่าวจึงอาจกล่าวได้ว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีความสำคัญต่อระบบกฎหมายประเทศต่างๆ เป็นอย่างมาก

จากการพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญประเทศต่างๆ จะพบว่ารัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญต่างได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์ การเมืองและกฎหมายของแต่ละประเทศ และในการพิจารณาเกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแต่ละประเทศดังกล่าวจะแยกพิจารณาเป็น การพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ การพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องการไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ และการพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

ประเทศฝรั่งเศส การมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสในระบบกฎหมายฝรั่งเศสถือว่าคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันองค์กรของรัฐทุกองค์กรและบุคคลทุกคนเป็นการทั่วไปในทุกกรณีไม่ว่าคำวินิจฉัยนั้นจะเป็นคำวินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายหรือไม่ก็ตาม และไม่เฉพาะในส่วนของตัวเองคำวินิจฉัย

(dispositif) เท่านั้นที่ผูกพัน บรรดาเหตุผล (motifs) ต่างๆ ที่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญหยิบยกขึ้นมาเพื่อใช้สนับสนุนการวินิจฉัยชี้ขาดและเป็นเหตุผลที่เป็นสาระสำคัญของการวินิจฉัยก็มีผลผูกพันด้วย และคณะตุลาการรัฐธรรมนูญย่อมไม่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของตนในกรณีที่มีการขอให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดกฎหมายที่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญเคยมีคำวินิจฉัยแล้วว่าขัดกับรัฐธรรมนูญแต่เป็นคนละบทบัญญัติกันหรือมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน

การไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้รับการเคารพและปฏิบัติตามจากองค์กรของรัฐโดยเคร่งครัด กรณีจึงไม่มีปัญหาเรื่องการไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด ในกรณีที่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ากฎหมายทั้งฉบับไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญประธานาธิบดีมีความผูกพันต้องประกาศใช้บังคับรัฐบัญญัติดังกล่าวหากประธานาธิบดีละเว้นไม่ประกาศใช้บังคับรัฐบัญญัติที่ผ่านการรับรองของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญประธานาธิบดีอาจถูกดำเนินคดีในศาลอาญาชั้นสูงข้อหากระทำการทรยศต่อประเทศชาติอย่างร้ายแรงและอาจถูกปลดออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี กรณีดังกล่าวไม่ใช่การไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ แต่เป็นหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญที่ประธานาธิบดีต้องดำเนินการ เมื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยรับรองความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายแล้ว

สำหรับการบังคับตามคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายฝรั่งเศสจะไม่มีกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ และไม่มีบทบัญญัติกำหนดให้องค์กรใดเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ แต่ในทางปฏิบัติประธานาธิบดีจะเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ โดยการใช้อำนาจประกาศใช้บังคับกฎหมายหรือไม่ประกาศใช้บังคับกฎหมายหรือการขอให้รัฐสภาพิจารณาร่างกฎหมายใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ประเทศเยอรมัน การมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายเยอรมันถือว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันองค์กรของรัฐที่ใช้อำนาจมหาชนทุกองค์กร และในกรณีที่เป็นการวินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญยังมีผลผูกพันบุคคลทุกคนเป็นการทั่วไป (erga omnes) ด้วย คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนอกจากตัวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจะมีผลผูกพันแล้วยังรวมถึงเหตุผลที่เป็นสาระสำคัญและมีลักษณะของกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ศาลรัฐธรรมนูญหยิบยกขึ้นมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยชี้ขาดคดีด้วย และในกรณีที่เป็นการวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายขัดหรือ

แย้งต่อรัฐธรรมนูญคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีดังกล่าวจะเริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ประกาศใช้บังคับกฎหมาย (ex tunc) หรือคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีดังกล่าวมีผลย้อนหลังกลับไปในอดีตนั่นเอง และผลผูกพันของคำวินิจฉัยในทางเนื้อหาในกรณีดังกล่าวย่อมเป็นอันสิ้นสุดลงเมื่อข้อเท็จจริงได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก คือ องค์กฤษฎีกาบัญญัติสามารถตรากฎหมายที่มีข้อความอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันกับกฎหมายที่ศาลรัฐธรรมนูญเคยมีคำวินิจฉัยว่าขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญได้อีก และอาจมีการเสนอกฎหมายดังกล่าวให้ศาลรัฐธรรมนูญตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญได้อีกทั้งการควบคุมตรวจสอบแบบนามธรรมและการควบคุมตรวจสอบแบบรูปธรรม

การไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายเยอรมันถือว่าการไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นการกระทำที่เป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญในตัวเอง และยังเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันมาตรา 20 วรรคสามอีกด้วย หากองค์กรที่ไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยนั้นเป็นองค์กรนิติบัญญัติ องค์กรบริหาร และองค์กรตุลาการ

สำหรับการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ในระบบกฎหมายเยอรมันการพิจารณาว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญกรณีใดบ้างที่ต้องมีการบังคับตามคำวินิจฉัยนั้นจะพิจารณาจากประเภทของคำวินิจฉัยและเฉพาะคำวินิจฉัยเพื่อให้กระทำการเท่านั้นที่ต้องมีการบังคับตามคำวินิจฉัยส่วนองค์กรใดจะเป็นผู้มีอำนาจบังคับตามคำวินิจฉัยและจะมีวิธีการหรือมาตรการใดในการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยรัฐธรรมนูญรัฐบัญญัติว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์มาตรา 35 ได้ให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญในการกำหนดองค์กรผู้ที่มีอำนาจบังคับตามคำวินิจฉัยและวิธีการบังคับตามคำวินิจฉัยไว้ในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

ประเทศออสเตรเลีย การมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ในระบบกฎหมายออสเตรเลียถือว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนอกจากจะมีผลผูกพันบุคคลผู้เป็นคู่ความในคดีแล้ว คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญยังมีผลผูกพันบุคคลภายนอกด้วย โดยเฉพาะคำวินิจฉัยที่วินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญยังมีผลผูกพันบุคคลทุกคนเป็นการทั่วไป (erga omnes) ด้วย คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้จะเริ่มมีผลผูกพันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัย (ex nunc) แต่ศาลรัฐธรรมนูญออสเตรเลียมีอำนาจดุลพินิจที่จะสั่งให้คำวินิจฉัยของตนเริ่มต้นมีผลบังคับย้อนหลังกลับไปในอดีตหรือเวลาใดเวลาหนึ่งในอนาคตก็ได้

สำหรับการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนั้น รัฐธรรมนูญออสเตรเลียมาตรา 146 ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้อย่างชัดเจน คือ

กรณีที่เป็นคำวินิจฉัยเกี่ยวกับสิทธิเรียกร้องในทรัพย์สิน รัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลยุติธรรมในการดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ สำหรับวิธีการบังคับให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องนั้นๆ ส่วนการบังคับตามคำวินิจฉัยในกรณีอื่นๆ นอกจากคำวินิจฉัยเกี่ยวกับสิทธิเรียกร้องในทรัพย์สิน รัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของประธานาธิบดีในการดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ โดยประธานาธิบดีจะได้พิจารณาสั่งองค์กรเจ้าหน้าที่ของสหพันธ์ของมลรัฐ ตลอดจนกองทัพให้ปฏิบัติตามต่อไป ส่วนวิธีการบังคับตามคำวินิจฉัยในกรณีนี้ รัฐธรรมนูญและกฎหมายมิได้กำหนดไว้ รัฐธรรมนูญกำหนดแต่เพียงว่า ให้ศาลรัฐธรรมนูญทำคำร้องขอให้ประธานาธิบดีบังคับตามคำวินิจฉัยและประธานาธิบดีก็ใช้อำนาจในการสั่งการให้หน่วยงานต่างๆ ไปดำเนินการบังคับตามคำวินิจฉัย

สำหรับในระบบกฎหมายไทยนั้นจากการพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ จะพบว่ารัฐธรรมนูญและข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญมิได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้แต่อย่างใด รัฐธรรมนูญกำหนดแต่เพียงหลักการกว้างๆ ว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นเด็ดขาด มีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาลและองค์กรอื่นของรัฐ ตามมาตรา 27 และมาตรา 268 ของรัฐธรรมนูญ และในกรณีที่เป็นคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 264 วรรคสาม กำหนดว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระเทือนถึงคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว”

จากความไม่ชัดเจนและการไม่มีบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวกรณีจึงมีประเด็นที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายไทย ดังนี้

การมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ จากการพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทั้งสามมาตราดังกล่าวจะเห็นว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไทยมิได้มีผลผูกพันเฉพาะบุคคลผู้เป็นคู่กรณีในเรื่องที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยเท่านั้นหากแต่ยังมีผลผูกพันองค์กรของรัฐซึ่งมิได้เป็นคู่กรณีด้วย และในกรณีที่เป็นคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีดังกล่าวยังมีผลผูกพันเป็นการทั่วไปซึ่งรวมทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนด้วย แต่ศาลรัฐธรรมนูญไม่ผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเอง หมายความว่าหากต่อมาภายหลังมีข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันเกิดขึ้นอีกและมีการเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาคำวินิจฉัยและเป็นเรื่องที่อยู่ในเขต

อำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลรัฐธรรมนูญสามารถรับเรื่องดังกล่าวไว้วินิจฉัยชี้ขาดได้และถ้ามีเหตุผลอันสมควรศาลรัฐธรรมนูญย่อมกลับคำวินิจฉัยเดิมของตนได้ และคำวินิจฉัยของรัฐที่ต้องถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา 27 และมาตรา 268 หมายถึง ฝ่ายปกครองนั่นเอง ซึ่งหมายความว่ารวมถึงพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นหน่วยงานของรัฐฝ่ายบริหาร แต่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงต้องถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในสถานะที่ไม่ทรงต้องรับผิดชอบใดๆ ทั้งในทางกฎหมายและในทางการเมือง บุคคลที่จะต้องถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีเกี่ยวกับการใช้พระราชอำนาจทางบริหารในฐานะที่เป็นหน่วยงานของรัฐฝ่ายบริหาร คือ บุคคลที่ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ในฐานะที่เป็นผู้ถวายคำแนะนำให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการกรณีจึงต้องรับผิดชอบในการถวายคำแนะนำของตน และในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญได้เคยมีคำวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหากมีการเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายดังกล่าวอีกศาลรัฐธรรมนูญสามารถรับเรื่องดังกล่าวไว้วินิจฉัยชี้ขาดได้แต่ต้องปรากฏว่าข้อเท็จจริงที่มีผลอย่างสำคัญต่อการวินิจฉัยชี้ขาดคดีได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก สำหรับเรื่องขอบเขตของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญบุคคลหรือองค์กรของรัฐย่อมต้องถูกผูกพันต่อผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและเหตุผลอันเป็นสาระสำคัญของคำวินิจฉัยในเรื่องนั้นๆ

การไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่บุคคลหรือองค์กรของรัฐที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญต้องถือว่าบุคคลหรือองค์กรของรัฐดังกล่าวได้กระทำการอันเป็นการละเมิดต่อผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญซึ่งถือเป็นการกระทำที่เป็นการขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 268 โดยตรง และอาจนำไปสู่การตรวจสอบเชิงองค์กรและมีความรับผิดชอบเชิงองค์กรตามมา

การบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไม่จำเป็นต้องมีการบังคับในทุกกรณี เฉพาะคำวินิจฉัยเพื่อให้กระทำการเท่านั้นที่จะต้องมีการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญกรณีอื่น เช่น คำวินิจฉัยเพื่อพิสูจน์สิทธิหรือคำวินิจฉัยที่เป็นการก่อตั้งสิทธิ ไม่จำเป็นต้องมีการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยแต่อย่างใด คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเหล่านี้เป็นแต่เพียงการรับรองสิทธิหรือเป็นการประกาศให้ทราบถึงสภาพการณ์ในทางกฎหมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น ไม่มีกรณีที่ต้องให้ผู้แพคดีต้องไปดำเนินการอย่างใดต่อไป และเฉพาะบุคคลผู้เป็นคู่กรณีในเรื่องที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยชี้ขาดเท่านั้นที่ต้องถูกบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีที่มีการ

ไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ สำหรับองค์กรผู้มีส่วนอำนาจในการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและวิธีการหรือมาตรการในการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญควรมีการกำหนดไว้รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอย่างชัดเจนว่าจะให้องค์กรหรือหน่วยงานใดเป็นองค์กรผู้มีส่วนอำนาจในการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ หรืออาจจะกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นผู้มีส่วนอำนาจในการกำหนดตัวบุคคลหรือองค์กรผู้มีส่วนอำนาจหน้าที่บังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและกำหนดวิธีการบังคับหรือมาตรการบังคับเช่นเดียวกับในระบบกฎหมายเยอรมัน และบุคคลหรือองค์กรที่ศาลรัฐธรรมนูญกำหนดดังกล่าวควรจะเป็นองค์กรหรือหน่วยงานที่เสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยหรือองค์กรหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัย

สำหรับคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายการเริ่มมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยดังกล่าวเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา 264 วรรคสาม ทำให้เข้าใจได้ว่าในระบบกฎหมายไทยยอมรับว่าคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายเริ่มมีผลผูกพันนับตั้งแต่วันที่มีการประกาศใช้บังคับกฎหมาย (ex tunc) หรือมีผลผูกพันย้อนหลังกลับไปในอดีตนั่นเอง แต่มีข้อยกเว้นไม่ให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลไปใช้บังคับกับคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว ทั้งนี้เพื่อรักษาหลักความมั่นคงแน่นอนแห่งนิติฐานะและหลักความศักดิ์สิทธิ์ของคำพิพากษาของศาล อย่างไรก็ตาม ข้อยกเว้นดังกล่าวไม่ควรจะใช้บังคับกับคำพิพากษานั้นถึงที่สุดในทุกกรณี เช่น คำพิพากษานั้นถึงที่สุดในคดีอาญาควรจะให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่วินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมีผลบังคับกับคำพิพากษานั้นถึงที่สุดนั้นด้วย สำหรับระยะเวลาของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้ เมื่อสภาพการณ์หรือข้อเท็จจริงได้เปลี่ยนแปลงไป กฎหมายก็ย่อมต้องปรับเปลี่ยนให้เป็นไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นองค์กรนิติบัญญัติจึงสามารถที่ตรากฎหมายที่มีหลักการอย่างเดียวกันหรือมีเนื้อหาคล้ายกันหรืออย่างเดียวกันกับกฎหมายที่ศาลรัฐธรรมนูญได้เคยวินิจฉัยว่าขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญได้ รัฐสภาย่อมไม่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญอีกต่อไป

ส่วนคำวินิจฉัยชี้ขาดว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ การเริ่มมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีดังกล่าวควรกำหนดให้เริ่มมีผลผูกพันนับตั้งแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มี

คำวินิจฉัยและการนับระยะเวลาห้ามดำรงตำแหน่งทางการเมืองของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองดังกล่าวต้องเริ่มนับตั้งแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้นั้นได้ใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญตามมาตรา 292 หรือใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินอันเป็นเท็จได้รับโทษคือ ต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดๆ เป็นเวลา 5 ปี จริงตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและต้องห้ามเป็นเวลา 5 ปีอย่างเท่าเทียมกันในทุกกรณี

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาเรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายไทยเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ พบว่าในเรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายไทยยังมีความไม่ชัดเจนหรือมีปัญหาที่ต้องพิจารณาอยู่หลายประการด้วยกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ การไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ และการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นปัญหาทั่วไปสำหรับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญทุกประเภท หรือเรื่องการเริ่มมีผลผูกพันและระยะเวลาของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบรรทัดฐานทางกฎหมาย หรือเรื่องการนับระยะเวลาการห้ามดำรงตำแหน่งทางการเมืองของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้นั้นได้ใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญตามมาตรา 292 หรือใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ

ความไม่ชัดเจนหรือปัญหาในเรื่องดังกล่าวล้วนเป็นผลมาจากความไม่ชัดเจนของบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและการไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดรายละเอียดในเรื่องดังกล่าวไว้เป็นการเฉพาะ ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ปัญหาดังกล่าวและเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์อย่างแท้จริงในการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญ ผู้เขียนจึงขอเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวดังต่อไปนี้

1. ควรมีการบัญญัติรับรองหลักเกณฑ์เรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอย่างชัดเจน ในกรณีที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญควรมิบัญญัติแยกไว้เป็นหมวดหนึ่งโดยเฉพาะเกี่ยวกับผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ และในหมวดดังกล่าวอาจมีการแยกเป็นผลทั่วไปของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญทุกประเภทและผลเฉพาะคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญบางประเภท เช่น คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบรรทัดฐานทางกฎหมาย ในกรณีที่บัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายระดับพระราชบัญญัติควรมิบัญญัติไว้ในรูปของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญโดยแยกไว้เป็นหมวดเกี่ยวกับเรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะและในหมวดดังกล่าวอาจมีการแยกเป็นผลทั่วไปของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญทุกประเภทและผลเฉพาะคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญบางประเภท

2. การบัญญัติรับรองหลักเกณฑ์เรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าว ควรนำหลักเกณฑ์ในเรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ปรากฏในระบบกฎหมายต่างประเทศมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์เรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไทยทั้งนี้ตามความเหมาะสมกับประเภทของคำวินิจฉัยและลักษณะของคดีรัฐธรรมนูญไทย หรือกำหนดหลักเกณฑ์เรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไทยขึ้นใหม่ในกรณีที่ไม่สามารถนำหลักเกณฑ์ตามที่ปรากฏในระบบกฎหมายต่างประเทศมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์เรื่องผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายไทยได้ ทั้งนี้ตามความเหมาะสมกับประเภทของคำวินิจฉัยและคดีรัฐธรรมนูญไทย กล่าวคือ

(1) การมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ในประเด็นเรื่องขอบเขตของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ นอกจากผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ปรากฏในตอนท้ายของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจะมีผลผูกพันแล้ว ควรกำหนดให้เหตุผลอันเป็นสาระสำคัญอันจะขาดเสียมิได้ของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องนั้นมีผลผูกพันด้วย ทั้งนี้ตามแนวทางที่ปรากฏในระบบกฎหมายประเทศฝรั่งเศส เยอรมันและออสเตรเลีย

สำหรับประเด็นเรื่องบุคคลที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ควรกำหนดให้คำวินิจฉัยเกี่ยวกับการควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายเป็นคำวินิจฉัยที่มีผลบังคับเป็นกฎหมายเช่นเดียวกับในระบบกฎหมายเยอรมัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่า คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีนี้มีผลผูกพันบุคคลทุกคนเป็นการทั่วไปเช่นเดียวกับการมีผลผูกพันของกฎหมาย แม้บุคคลเหล่านั้นจะได้เข้าร่วมเป็นคู่ความในคดีด้วยก็ตาม

นอกจากนี้ในกรณีที่มีการร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ศาลรัฐธรรมนูญเคยมีคำวินิจฉัยแล้วว่าชอบหรือไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ควรกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจในการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายฉบับดังกล่าวได้อีก โดยกำหนดเงื่อนไขในการร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายอีกครั้ง เช่น การกำหนดให้ผู้ร้องต้องให้เหตุในเรื่อนั้นว่าผู้ร้องมีเหตุผลในการยื่นคำร้องครั้งที่สองอย่างไรและจะต้องกล่าวอ้างว่าภายหลังจากที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยชี้ขาดความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายฉบับดังกล่าวไปแล้วได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอันมีผลให้ต้องมีการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายดังกล่าวอีกครั้งอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญได้มีโอกาสในการทบทวนคำวินิจฉัยของตนเมื่อครั้งน้ำหนักกับความมั่นคงและความเชื่อถือของสาธารณชนต่อศาลรัฐธรรมนูญแล้วเห็นกันว่ามีน้ำหนักมากกว่าหรือมีประโยชน์ดีกว่าที่จะให้ความผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญดำรงอยู่อย่างแข็งแกร่งและไม่อาจถูกทบทวนตรวจสอบใหม่ได้ถึงแม้ว่าข้อเท็จจริงจะได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากแล้วก็ตาม

(2) การไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ควรกำหนดผลในทางกฎหมายของการไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คือ การกำหนดให้การไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นการกระทำที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญตามแนวทางของศาลรัฐธรรมนูญเยอรมัน และกำหนดความรับผิดของบุคคลหรือองค์กรในกรณีที่ไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญโดยพิจารณาจากบุคคลหรือองค์กรที่ถูกผูกพันต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ เช่น กรณีองค์กรของรัฐไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญควรกำหนดให้การไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญขององค์กรดังกล่าวนำไปสู่การตรวจสอบเชิงองค์กรและมีความรับผิดเชิงองค์กรตามมา เช่น การที่คณะรัฐมนตรีไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญก็จะนำไปสู่กระบวนการตรวจสอบในทางการเมืองและมีความรับผิดในทางการเมืองตามมา เช่น การอภิปรายไม่ไว้วางใจ และอาจถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งตามมาตรา 303 ของรัฐธรรมนูญ

(3) การบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ควรกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายในส่วนของวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่บัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายควรบัญญัติไว้ในรูปของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ โดยมีแนวทางในการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญดังนี้

แนวทางที่หนึ่ง การกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจในการกำหนดลงคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องนั้นๆ ว่า จะให้องค์กรใดเป็นองค์กรผู้ที่มีอำนาจในการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ และในบางกรณีควรให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจกำหนดวิธีการหรือมาตรการในการบังคับตามคำวินิจฉัยอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้องค์กรที่มีหน้าที่ในการบังคับได้ดำเนินการตามที่ศาลรัฐธรรมนูญกำหนด ตามแนวทางการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายเยอรมัน

แนวทางที่สอง การกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของประมุขฝ่ายบริหารในการดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ โดยให้ศาลรัฐธรรมนูญทำคำร้องขอให้ประมุขฝ่ายบริหารดำเนินการบังคับตามคำวินิจฉัยและประธานาธิบดีก็ใช้อำนาจในการพิจารณาสั่งการให้หน่วยงานต่างๆ ไปดำเนินการบังคับตามคำวินิจฉัยต่อไป ตามแนวทางการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายออสเตรเลีย

สำหรับการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายไทย ผู้เขียนเห็นว่าควรกำหนดหลักเกณฑ์ตามแนวทางการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายเยอรมัน คือ การกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจในการกำหนดลงคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องนั้นๆ ว่า จะให้องค์กรหรือหน่วยงานใดเป็นผู้มีอำนาจในการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและในบางกรณีอาจกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจในการกำหนดวิธีการหรือมาตรการในการบังคับตามคำวินิจฉัยอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้องค์กรที่มีอำนาจในการบังคับตามคำวินิจฉัยได้ดำเนินการตามที่ศาลรัฐธรรมนูญกำหนด ทั้งนี้เพื่อความสะดวกและง่ายต่อการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและเพื่อให้การบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีความยืดหยุ่นจึงควรกำหนดให้เป็นเรื่องขององค์กรที่มีอำนาจในการกำหนดหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการบังคับคดีเป็นผู้พิจารณามาตรการที่เหมาะสมในการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในแต่ละกรณี หากกำหนดให้ประมุขฝ่ายบริหารเป็นผู้มีอำนาจในการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญตามแนวทางการบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายออสเตรเลีย กรณีก็อาจมีปัญหาดังกล่าวหากประมุขฝ่ายบริหารซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจในการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเสียเอง บุคคลหรือองค์กรใดจะเป็นผู้ที่มีอำนาจในการบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในกรณีดังกล่าว

(4) การเริ่มมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่า บทบัญญัติแห่งกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ ผู้เขียนเห็นว่าในคดีอาญา

ควรกำหนดให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลย้อนหลังไปใช้บังคับกับคำพิพากษาที่ถึงที่สุดแล้วนั้นด้วย โดยการกำหนดให้การที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญเป็นเหตุแห่งการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ในมาตรา 5 พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ.2526 และให้จำเลยซึ่งรับโทษตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดอยู่หรือผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอให้มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่เพื่อให้ศาลที่พิจารณาใหม่มีคำพิพากษาลบล้างคำพิพากษาเดิม ในกรณีที่ยังไม่มีการกำหนดให้การที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญเป็นเหตุแห่งการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ตามที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่าควรนำหลัก “กฎหมายยกเลิกความผิด” หรือหลัก “ไม่มีความผิด และไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย (nullum crimen, nulla poena sine lege)” ตามมาตรา 2 แห่งประมวลกฎหมายอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม คือ ในคดีอาญาที่คำพิพากษาถึงที่สุดและมีการลงโทษผู้กระทำความผิดแล้ว หากต่อมาภายหลังศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยว่ากฎหมายที่ใช้บังคับแก้คดีนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญก็ให้ถือว่าผู้นั้นไม่เคยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดนั้น ถ้าผู้นั้นรับโทษอยู่ก็ให้การลงโทษนั้นสิ้นสุดลง หรือเมื่อศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมีผลเท่ากับว่าไม่มีกฎหมายบัญญัติให้การกระทำนั้นเป็นความผิดในขณะที่บุคคลนั้นกระทำความผิด ถ้าผู้นั้นต้องคำพิพากษาให้ลงโทษและรับโทษอยู่ก็ให้การลงโทษนั้นสิ้นสุดลงและถือว่าไม่เคยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดนั้น

ส่วนคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีอื่น เช่น คดีแพ่งหรือคดีปกครอง การจะให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลย้อนหลังไปใช้บังคับกับคดีดังกล่าวหรือไม่อย่างไร ผู้เขียนเห็นว่า ควรกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดวันเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยลงในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญโดยศาลรัฐธรรมนูญอาจกำหนดให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเริ่มมีผลผูกพันย้อนหลังกลับไปในอดีตหรือมีผลต่อไปในอนาคตเมื่อใดก็ได้ทั้งนี้โดยพิจารณาจากพฤติการณ์และตามความเป็นธรรมแห่งกรณีตามหลักการเริ่มมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในประเทศออสเตรเลีย ที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีดุลพินิจในการกำหนดให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลย้อนหลัง หรือมีผลนับจากปัจจุบัน หรือให้มีผลในอนาคตก็ได้ หรือตามหลักการเริ่มมีผลผูกพันของคำพิพากษาของศาลปกครองในคดีปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 ที่กำหนดให้ศาลปกครองเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดวันเริ่มต้นของการมีผลผูกพันของคำพิพากษาลงในคำพิพากษาของศาลปกครองโดยศาลปกครองอาจกำหนดให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

เริ่มมีผลผูกพันย้อนหลังกลับไปในอดีตหรือมีผลต่อไปในอนาคตเมื่อใดก็ได้ตามพฤติการณ์และความเป็นธรรมแห่งกรณี

(5) การนับระยะเวลาการห้ามดำรงตำแหน่งทางการเมืองของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ต้องเริ่มนับตั้งแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้นั้นได้จงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญตามมาตรา 292 หรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ และในอนาคตหากจะมีการบัญญัติบทบัญญัติในลักษณะดังกล่าวในรัฐธรรมนูญอีก เห็นควรให้มีการแก้ไขถ้อยคำเดิมตามความในมาตรา 295 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช... มาเป็นคำว่า “...ผู้นั้นต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดๆ เป็นเวลา 5 ปี นับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยชี้ขาด” และแก้ไขเพิ่มเติมความในมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2542 ให้สอดคล้องกับความในมาตรา 295 ของรัฐธรรมนูญที่มีการแก้ไขใหม่ดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่จงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินอันเป็นเท็จได้รับโทษคือ ต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดๆ เป็นเวลา 5 ปี จริงตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและต้องห้ามเป็นเวลา 5 ปีอย่างเท่าเทียมกันในทุกกรณี